

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 33(447):504

*Стельмащук А.М.,
д-р екон. наук, професор, гол. науковий співробітник,
Подільський державний аграрно-технічний університет
Стельмащук Ю.А.,
канд. екон. наук, виконавчий директор,
ПП «Інститут економіки, технологій і підприємництва»*

СТАЛИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ОСНОВІ ОПТИМАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУСПІЛЬСТВА І ПРИРОДИ

Постановка проблеми. Світовою спільнотою на Конференції ООН з питань навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р) уперше було визначено пріоритетність духовних та природоохоронних імперативів над економічними інтересами. З метою зниження загрози численних протиріч у системі «суспільство–природа» та забезпечення сприятливих умов на майбутнє країнами світу було прийнято Концепцію сталого розвитку, згідно з якою сталий (збалансований) розвиток – це соціально-економічно-екологічно збалансований розвиток життєздатного простору, завдяки врахуванню всіх цінностей і особливостей територій, сучасних і майбутніх інтересів, налагодження горизонтальної та вертикальної співпраці суб'єктів діяльності на узгоджених засадах.

Приєднуючись до світової спільноти щодо визнання сталого розвитку найкращим способом забезпечення умов продовження життєдіяльності теперішнього і майбутніх поколінь, Україною ратифіковано низку міжнародних правових документів щодо збереження біорізноманіття. При цьому враховано, що орієнтація України на інтеграцію до європейського простору вимагає брати на себе зобов'язання щодо дотримання принципів сталого розвитку, згідно з якими сталий розвиток базується на засадах соціо- природної коеволюції і здійснюється за суспільно-економічною моделлю поступального технологічного і соціального розвитку суспільства для задоволення життєвих потреб нинішнього й майбутніх поколінь, згідно з якою виробнича та соціальна сфери розвиваються збалансовано, не завдаючи довкіллю непоправної шкоди.

Аналіз практики впровадження в Україні принципів сталого розвитку виявив існування стримуючих чинників здійснюваного процесу, до яких віднесено наявні в країні ціннісний, нормативно-правовий, ресурсний та управлінський дисбаланси перехідного періоду як в суспільстві, так і на виробництві. Їх наслідками стало виникнення системної кризи у державі, зuboжіння населення, девальвація духовних цінностей тощо. Основою породження негативної ситуації є домінування матеріальних цінностей порівняно з духовними та невідповідність виробництва сучасним вимогам нормативно-правової бази, управління, наявність дефіциту бюджету та інші.

Причиною ціннісного, нормативно-правового, ресурсного та управлінського дисбалансів є те, що екологічна політика поєднує два субінститути права – екобезпеку суспільства та охорону навколишнього природного середовища. При цьому, останньому (охороні природи), як свідчить порівняльний аналіз, недостатньо надають уваги. Так, в Україні частка природного капіталу в національному багатстві становить 54%, частка природоохоронних витрат – близько 0,5% ВВП (частка природоохоронних витрат у Східній Європі – 1,5–4% ВВП). Все це підтверджує необхідність переходу від раціонального до збалансованого природокористування, від конфлікту до балансу інтересів. Національна важливість вирішення поставленої проблеми підтверджує актуальність теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування сталого розвитку та системи соціальних гарантій населення в Україні присвятили свої наукові праці: О.М. Алимов [1], О.Г. Білорус [3], Б.В. Буркінський [4], З.В. Герасимчук [5], Л.С. Гринів [6], В.І. Куценко [7], С.А. Лісовський [8], В.Г. Потапенко [11], Л.Г. Руденко [10; 14; 15], А.С. Філіпенко [16], М.А. Хвесик [13].

У Національній доповіді «Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави» (2009) авторським колективом провідних учених Національної академії наук України започатковано проведення комплексного аналізу і виявлення визначальних тенденцій економічного, соціального, політико-правового та гуманітарного розвитку України в контексті загроз і ризиків у сучасному світі. Заслуговує на повагу моніторинг суспільних процесів, змін у масовій свідомості

населення, який здійснюється вченими Інституту соціології НАН України ще з 1992 року й дотепер і який надає додаткові та переконливі дані про перебіг суспільних процесів.

15 вересня 2017 року Уряд України представив Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», яка визначає базові показники для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР). У доповіді представлені результати адаптації 17 глобальних ЦСР з урахуванням специфіки національного розвитку. Представлений документ був затверджений у 2015 році на саміті ООН з питань сталого розвитку. За ініціативи Уряду України та за сприяння системи ООН в Україні протягом року тривав відкритий та інклюзивний процес адаптації ЦСР. Беручи до уваги принцип "нікого не залишити осторонь" та використовуючи широкий спектр інформаційних, статистичних та аналітичних матеріалів, була розроблена національна система ЦСР (86 завдань розвитку та 172 показники для моніторингу їх виконання) з контрольним періодом виконання у 2030 році.

Національну доповідь було підготовлено Міністерством економічного розвитку та торгівлі України, затверджено Міжвідомчою робочою групою високого рівня з питань організації процесу впровадження ЦСР в Україні під головуванням Координатора з гуманітарних питань, Координатора системи ООН в Україні, Постійного представника Програми Розвитку ООН в Україні Ніла Вокера. Ця робота проводилася за підтримки усіх агентств ООН в Україні, зокрема Програми розвитку ООН, та спільно з Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України.

Проведений аналіз результатів останніх досліджень і публікацій підтвердив їх важливість для теорії і практики. За результатами аналізу визнано доцільним продовжити вивчення проблеми, зокрема питання сталого розвитку національної економіки на основі оптимальної взаємодії суспільства і природи.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження основ виникнення і процесу удосконалення концепції сталого розвитку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для забезпечення всестороннього вивчення проблеми сталого розвитку і обґрунтованого її вирішення необхідно вникнути в історію її виникнення. На основі літературних джерел встановлено, що автором інноваційної економічної теорії сталого розвитку, системно висвітленої в монографії «Поша зростання: економічна теорія сталого розвитку» є провідний дослідник економічних аспектів забруднення довкілля, колишній економіст Світового банку Герман Дейлі [1; 5]. Останній логічно тлумачив термін «сталий розвиток» як означення гармонійного, збалансованого, безконфліктного прогресу всієї земної цивілізації, груп країн (регіонів, субрегіонів), а також окремо взятих країн нашої планети за науково обґрунтованими планами (методами системного підходу), коли в процесі неухильного інноваційного інтенсивного (а не екстенсивного) економічного розвитку країн одночасно позитивно вирішується комплекс питань щодо збереження довкілля, ліквідації експлуатації, бідності та дискримінації як кожної окремо взятої людини, так і цілих народів чи груп населення, у тому числі за етнічними, расовими чи статевими ознаками.

Теорія сталого розвитку вперше була прийнята у 1980 р. за ініціативою ЮНЕП, Міжнародного союзу охорони природи (МСОП) і Всесвітнього фонду дикої природи й оприлюднена у Всесвітній стратегії охорони природи (ВСОП). Другим міжнародним документом, де міститься згадка сталого розвитку було видання (1991 р.) «Турбота про планету Земля – Стратегія стійкого життя», у якому підкреслювалося, що розвиток повинен базуватися на збереженні живої природи, захисті структури, функцій і різноманітності природних систем Землі, від яких залежать біологічні види. Для цього було запропоновано: зберігати системи підтримки життя (життєзабезпечення) і біорізноманітність та забезпечити стійке використання поновлюваних ресурсів [2; 3].

Концепція сталого розвитку з'явилася в результаті об'єднання трьох основних точок зору: економічної, соціальної та екологічної. Зокрема, економічний підхід до концепції сталого розвитку заснований на теорії максимального потоку сукупного доходу Хікса-Ліндала, який може бути отриманий за умови збереження сукупного капіталу, за допомогою якого і отримується цей дохід. Ця концепція передбачає оптимальне використання обмежених ресурсів і використання екологічних – природо-, енерго- і матеріало-зберігаючих технологій, включаючи отримання і переробку сировини, створення екологічно прийнятної продукції, мінімізацію, переробку і знищення відходів [9; 13].

При вирішенні питань про те, який капітал повинен зберігатися (наприклад, фізичний або природний, чи людський капітал) і якою мірою різні види капіталу є взаємозамінними, а також при проведенні вартісної оцінки цих активів, особливо екологічних ресурсів, виникають проблеми правильної інтерпретації та розрахунку. В даній ситуації появляються два види стійкості – слабка, коли мова йде про не зменшуваний в часі природний та виробничий капітал, і сильна – коли повинен не зменшуватися природний капітал (причому частина прибутку від продажу невідновних ресурсів повинна спрямовуватися на збільшення цінності відновлюваного природного капіталу).

Щодо соціальної складової сталого розвитку, то вона орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних і культурних систем, в тому числі, на скорочення кількості руйнівних конфліктів між людьми. Важливим аспектом цього підходу є справедливий розподіл благ, збереження культурного капіталу і різноманіття в глобальних масштабах, а також повніше використання практики сталого розвитку, наявної в не домінуючих культурах. Для досягнення сталого розвитку, сучасному

суспільству необхідно створити ефективнішу систему ухвалення рішень, що враховує історичний досвід і заохочує плюралізм. Важливе значення має досягнення не тільки внутрішньої, а й міжпоколінної справедливості. У рамках концепції людського розвитку людина є не об'єктом, а суб'єктом розвитку. Спираючись на розширення варіантів вибору людини як головної цінності, концепція сталого розвитку передбачає, що людина повинна брати участь у процесах, які формують сферу її життєдіяльності, сприяти прийняттю і реалізації рішень, контролювати їх виконання.

З екологічної точки зору, сталий розвиток має забезпечувати цілісність біологічних, фізичних і природних систем. Особливе значення має життєздатність екосистем, від яких залежить глобальна стабільність всієї біосфери. Більш того, поняття «природних» систем і ареалів проживання можна розуміти широко, включаючи в них створене людиною середовище – міське, сільське. Основна увага приділяється збереженню здібностей до самовідновлення і динамічної адаптації таких систем до змін, а не збереження їх у деякому «ідеальному» статичному стані. Деградація природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища і втрата біологічного розмаїття скорочують здатність екологічних систем до самовідновлення [6; 7].

Важливо зауважити, що всі три елементи сталого розвитку повинні розглядатися збалансовано. Особливе значення мають механізми взаємодії цих трьох концепцій. Так, економічний і соціальний елементи, взаємодіючи один з одним, породжують такі нові завдання, як досягнення справедливості всередині одного покоління (наприклад, щодо розподілу доходів) та надання цілеспрямованої допомоги бідним верствам населення. Механізм взаємодії економічного та екологічного елементів породив нові ідеї щодо вартісної оцінки та інтерналізації (обліку в економічній звітності підприємств) зовнішніх впливів на навколишнє середовище. Нарешті, зв'язок соціального та екологічного елементів викликала інтерес до таких питань, як внутрішньопоколінна і міжпоколінна рівність, включаючи дотримання прав майбутніх поколінь та участі населення в процесі прийняття рішень.

Невід'ємною частиною концепції сталого розвитку є система індикаторів, яка розроблена Комісією ООН зі сталого розвитку. Індикатори СР, з одного боку, відображають соціальні, економічні і екологічні параметри у єдиному комплексі; з іншого – їх розвиток розглядається через зміну станів, кожен з яких характеризується визначеною сталістю і здатністю до змін. Комісія пропонує 134 індикатори СР, які розділені на наступні основні групи [2; 4]:

1. Група соціальних індикаторів: боротьба з бідністю; демографічна динаміка і стан; поліпшення освіти, поінформованості і виховання суспільства; захист і поліпшення здоров'я людей; поліпшення розвитку поселень.

2. Група економічних індикаторів: міжнародна кооперація для прискорення сталого розвитку і пов'язана з цим місцева політика; зміна характеристик споживання; фінансові ресурси і механізми; передача екологічно чистих технологій, співробітництво і створення потенціалу.

3. Група екологічних індикаторів: збереження якості водних ресурсів і забезпеченість ними; захист морів і прибережних територій; комплексний підхід до планування і раціонального використання земельних ресурсів; раціональне управління вразливими екосистемами, боротьба з опустелюванням і посухами; сприяння веденню сталого сільського господарства і розвитку сільських районів; боротьба за збереження лісів; збереження біологічної розмаїтості; екологічно безпечне використання біотехнологій; захист атмосфери; екологічно безпечне управління твердими відходами і стічними водами; екологічно безпечне управління токсичними хімікатами; екологічно безпечне управління небезпечними відходами; екологічно безпечне управління радіоактивними відходами

4. Група інституціональних індикаторів: облік питань екології та розвитку в плануванні й управлінні для сталого розвитку; національні механізми і міжнародне співробітництво для створення потенціалу в країнах, що розвиваються; міжнародний інституціональний порядок; міжнародні правові механізми; інформація для прийняття рішень; посилення ролі основних груп населення.

Сформовано також групи індикаторів за такими показниками: рушійна сила, стан, реагування:

1. Індикатори рушійної сили є індикаторами людської активності, процесів і характеристик, що можуть позитивно чи негативно впливати на сталий розвиток. Приклади таких індикаторів – ріст населення чи ріст емісії парникових газів.

2. Індикатори стану фіксують характеристики сталого розвитку в даному районі в даний момент. Це може бути щільність населення, відсоток міського населення, встановлені запаси палива, води і т.д.

3. До індикаторів реагування відносяться політичний вибір і інші реакції на зміну характеристик сталого розвитку, які вказують на волю й ефективність суспільства до вирішення проблем сталого розвитку. Приклади подібних індикаторів – витрати на поліпшення здоров'я, законодавство, нормування і регулювання. Проте запропоновані індикатори вимагають спеціальних перетворень, пристосування до конкретних умов, а в деяких випадках – розширення для окремих країн [2; 8].

Проведений аналіз формування концепції «сталого розвитку» засвідчує, що вона розроблялася міжнародним співтовариством поступово, визначаючи принаймні три принципові обов'язкові її складові: економічне зростання, соціальний прогрес та захист навколишнього середовища.

Характерною особливістю сталого розвитку є наявність в ньому достатньо вираженої простої ідеї: досягнення гармонії між людьми і між суспільствами та природою, розв'язання протиріч, що

існують у наш час (протиріччя між природою і суспільством, між екологією і економікою, між розвинутими країнами і тими, що розвиваються, між багатими і бідними, між уже сформованими потребами людей і розумними потребами, між теперішніми та майбутніми поколіннями тощо). Зазначений взаємозв'язок відображає баланс економічних, соціальних, екологічних, інституційних та інноваційно-технологічних компонентів з метою максимізації добробуту людини без ускладнення можливостей для майбутніх поколінь задовольняти свої потреби, визначає сутність поняття «сталий розвиток» [10; 15].

Задекларована ідея впливає з світового досвіду, за яким суспільний прогрес значною мірою залежить від підтримання балансу між цілями підтримки економічного зростання, конкурентоспроможності бізнесу, забезпечення екологічної безпеки та зменшення соціальної нерівності. Для досягнення довгострокових цілей необхідно послідовно виконувати визначені коротко- та середньострокові завдання. Передумовами досягнення всіх без винятку цілей розвитку є якісне управління, викоринення корупції, суспільна підтримка. Відповідно належне управління, чесна та прозора влада, участь населення у прийнятті рішень та контролюванні їх виконання мають враховуватись при формулюванні стратегічних цілей.

Парадигма сталого розвитку включає в себе вимоги до захисту довкілля, соціальної справедливості та відсутності расової й національної дискримінації. При цьому практика показує, що у країнах, де на державному рівні зазначені вимоги ігноруються, в поняття сталого розвитку намагаються вкласти «зручний» зміст, вихолощуючи справжній. Так, в Україні термін «сталий розвиток» часто вживають для означення лише неухильного зростання економічних показників країни, її регіонів, міст, сіл та окремих галузей економіки. Інколи до цього додають здійснення безсистемних заходів щодо збереження довкілля та поліпшення санітарних умов проживання і праці людей [11; 12].

Концепція сталого розвитку набуває значного поширення, як одна з провідних глобальних проблем людства, що має міждисциплінарний характер і розглядається в багатьох аспектах і ракурсах. Вона охоплює, як мінімум, дві найважливіші ідеї: – цей розвиток передбачає вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Розвиток буде сталим тільки тоді, коли буде досягнута рівновага між різними факторами, що зумовлюють загальний рівень життя; – нинішнє покоління має обов'язок перед прийдешніми поколіннями залишити достатні запаси соціальних, природних та економічних ресурсів для того, щоб вони могли забезпечити для себе рівень добробуту не нижчий, ніж той, що ми маємо зараз. Ця концепція ставить фундаментальне завдання поєднати динамічний економічний розвиток з наданням рівних можливостей кожному члену суспільства за рахунок підвищення ефективності використання ресурсів та ліквідації залежності між економічним зростанням та забрудненням довкілля. Загалом сталий розвиток у часі з урахуванням основних параметрів можна представити формулою:

$$dF(LKNI)/dt \geq 0,$$

де $F(L, K, N, I)$ – функція сталого розвитку;

L – трудові ресурси;

K – штучно створений (фізичний) капітал, засоби виробництва;

N – природні ресурси;

I – інституційний фактор [9; 12].

Це співвідношення показує необхідність збереження і збільшення у часі деякого агрегатного виробничого потенціалу, який визначається, як правило, трьома видами капіталів. Природний капітал може зменшуватися доти, поки це зменшення може компенсуватися за рахунок збільшення застосування штучно створених засобів виробництва (заводи, технології), підвищення кваліфікації працівників тощо.

Прийнята Концепція сталого розвитку ґрунтується на п'яти головних принципах:

1. Людство дійсно може надати розвитку сталого і довготривалого характеру, для того щоб він відповідав потребам людей, що живуть зараз, не втрачаючи при цьому можливості майбутнім поколінням задовольняти свої потреби.

2. Обмеження, які існують в галузі експлуатації природних ресурсів, відносні. Вони пов'язані з сучасним рівнем техніки і соціальної організації, а також із здатністю біосфери до самовідновлення.

3. Необхідно задовольнити елементарні потреби всіх людей і всім надати можливість реалізувати свої надії на благополучніше життя. Без цього сталий і довготривалий розвиток просто неможливий. Одна з головних причин виникнення екологічних та інших катастроф – злидні, які стали у світі звичайним явищем.

4. Необхідно налагодити стан життя тих, хто користується надмірними засобами (грошовими і матеріальними) з екологічними можливостями планети, зокрема відносно використання енергії.

5. Розміри і темпи росту населення повинні бути погоджені з виробничим потенціалом глобальної екосистеми Землі, що змінюється.

Протягом останніх п'ятнадцять років Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ) слугували єдиним стратегічним документом, який надавав можливість громадськості контролювати дії влади, використовуючи моніторинг 33-х ключових показників.

В Україні суспільство готове брати участь у розробленні нового довгострокового стратегічного документу, який визначив би нові Цілі сталого розвитку. Цілі сталого розвитку мають продовжити цю традицію та використовувати імпульс ЦРТ і напрацьовану інституційну базу.

Досягнення сталого розвитку у широкому розумінні має такі основні напрямки й аспекти. Економічний аспект: господарська діяльність людства повинна орієнтуватись не на зростання споживання ресурсів біосфери, а на його раціоналізацію; подальший розвиток повинен виходити не із збільшення матеріального виробництва, а з інтенсифікації господарства за рахунок інформаційних технологій. Високі темпи економічного зростання, з одного боку, є благом, оскільки вони забезпечують зростаючі потреби населення, а з другого – злом, бо вони спричиняють все більше техногенне навантаження на довкілля та його деградацію [11; 16].

Демографічний аспект: виважена демографічна політика в різних країнах і регіонах повинна стати обов'язковою складовою сталого розвитку. Все більш помітну роль у стратегії економічного зростання відводять питанням народонаселення, зокрема необхідності регулювання його приросту в країнах з високим рівнем народжуваності та недостатньо високим економічним розвитком. Включення питань народонаселення в економічні плани і стратегії розвитку не тільки прискорить темпи сталого економічного розвитку і пом'якшить проблеми бідності, але й буде сприяти досягненню соціальних цілей у сфері народонаселення та підвищення якості його життя.

Соціальний аспект: сталий розвиток орієнтований на подолання великої різниці в рівнях доходів і якості життя між різними країнами, різними групами і прошарками населення [11; 16].

Екологічний аспект: будь-яке господарське рішення повинно враховувати близькі і далекі його соціально-екологічні наслідки. Оскільки реальний природно-ресурсний потенціал біосфери обмежений, тому необхідні певні норми і обмеження щодо його використання.

Культурологічний аспект: традиційні стереотипи й орієнтири життєдіяльності повинні замінюватись новими поглядами; потрібен перегляд "споживчого" підходу; потрібне розуміння єдності національно-регіональних цінностей і глобальних загальнолюдських пріоритетів.

Прогностичний аспект: ефективність управлінських рішень стане значно вищою, якщо вони спиратимуться на достовірне прогнозування процесів соціально-економічного розвитку [10; 14].

В центрі концепції сталого розвитку стоїть людина, оскільки вона сама з її потребами є метою суспільної діяльності, і вона ж є основним фактором досягнення мети. Людина (як ресурс розвитку), з одного боку, є біологічною істотою, з іншого – носієм інтелекту, творцем і споживачем інформації (в широкому розумінні), яка якраз і є невичерпним ресурсом розвитку. Людина, як особливий вид ресурсів, не тільки наділена інтелектом, але й здатна робити вибір. Тому перехід людства до сталого розвитку призведе до гармонізації взаємодії з природою всієї світової спільноти, формування сфери розуму (ноосфери), а мірою національного та індивідуального багатства стануть духовні цінності і знання людини, яка житиме в гармонії з навколишнім середовищем.

У кінці вересня 2015 року на засіданні Генеральної Асамблеї ООН були прийняті Цілі сталого розвитку (ЦСР) на період до 2030 року, які встановлюють власні показники розвитку і включають 17 цілей і 169 конкретних завдань.

Першою ціллю є «Подолання бідності у всіх її формах та усюди». Передбачено до 2030 року ліквідувати крайню бідність для всіх людей в усьому світі (нині крайня бідність визначається як проживання на суму менш ніж 1,25 дол. США на день).

Ціль 2. Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку.

Ціль 3. Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх в будь-якому віці.

Ціль 4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж всього життя.

Ціль 5. Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток.

Ціль 6. Забезпечення наявності та раціонального використання водних ресурсів і санітарії для всіх.

Ціль 7. Забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії.

Ціль 8. Сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню.

Ціль 9. Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям.

Ціль 10. Скорочення нерівності всередині країн і між ними.

Ціль 11. Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів.

Ціль 12. Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва.

Ціль 13. Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та його наслідками.

Ціль 14. Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку.

Ціль 15. Захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню.

Ціль 16. Сприяння побудові миролюбного й відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку.

Ціль 17. Зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках Глобального партнерства в інтересах сталого розвитку.

Вищенаведені цілі сталого розвитку в Україні становлять нову систему взаємоузгоджених управлінських заходів за економічним, соціальним та екологічним (природоохоронним) вимірами, спрямовану на формування суспільних відносин на засадах довіри, солідарності, рівності поколінь, безпечного навколишнього середовища. Основою сталого розвитку є невід'ємні права людини на життя та повноцінний розвиток.

Нові цілі мають забезпечити інтеграцію зусиль щодо економічного зростання, прагнення до соціальної справедливості і раціонального природокористування, що потребує глибоких соціально-економічних перетворень в Україні та нових підходів до можливостей глобального партнерства.

Для досягнення довгострокових цілей необхідно послідовно виконувати визначені коротко- та середньострокові завдання. Передумовами досягнення всіх без винятку цілей розвитку є якісне управління, викорінення корупції, суспільна підтримка. Відповідно належне управління, чесна та прозора влада, участь населення у прийнятті рішень та контролюванні їх виконання мають враховуватись при досягненні стратегічних цілей.

Висновки з проведеного дослідження. На основі аналізу літературних джерел встановлено, що сталий розвиток – це означення гармонійного, збалансованого, безконфліктного прогресу всієї земної цивілізації, груп країн (регіонів, субрегіонів), а також окремо взятих країн нашої планети за науково обґрунтованими планами (методами системного підходу), коли в процесі неухильного інноваційного інтенсивного економічного розвитку країн одночасно позитивно вирішується комплекс питань щодо збереження довкілля, ліквідації експлуатації, бідності та дискримінації як кожної окремо взятої людини, так і цілих народів чи груп населення.

З метою забезпечення сприятливих умов на майбутнє країнами світу було прийнято Концепцію сталого розвитку, яка об'єднала три основні проблемні точки зору: економічну, соціальну та екологічну. Економічний підхід до концепції сталого розвитку заснований на теорії максимального потоку сукупного доходу, який може бути отриманий за умови збереження сукупного капіталу, за допомогою якого отримують цей дохід.

Соціальна складова сталого розвитку орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних і культурних систем, на скорочення кількості руйнівних конфліктів між людьми.

З екологічної точки зору, сталий розвиток направлений на забезпечення цілісності біологічних, фізичних і природних систем, життєздатності екосистем, глобальної стабільності всієї біосфери.

Концепція «сталого розвитку» розроблялася міжнародним співтовариством поступово, обґрунтовуючи три принципи обов'язкові її складові: економічне зростання, соціальний прогрес та захист навколишнього середовища.

В центрі концепції сталого розвитку стоїть людина, оскільки вона сама з її потребами є метою суспільної діяльності, і вона ж є основним фактором досягнення мети. Людина (як ресурс розвитку), з одного боку, є біологічною істотою, з іншого – носієм інтелекту, творцем і споживачем інформації (в широкому розумінні), яка якраз і є невичерпним ресурсом розвитку. Людина, як особливий вид ресурсів, не тільки наділена інтелектом, але й здатна робити вибір. Тому перехід людства до сталого розвитку призведе до гармонізації взаємодії з природою всієї світової спільноти, формування сфери розуму (ноосфери), а мірою національного та індивідуального багатства стануть духовні цінності і знання людини, яка житиме в гармонії з навколишнім природним середовищем.

Бібліографічний список

1. Алимов О.М. Потенціал сталого розвитку України на шляху реалізації інтеграційного вибору держави / О.М. Алимов. та ін. – Київ: ДУ "Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку НАН України", 2014. – 518 с.

2. Аналіз сталого розвитку: глобальний і регіональний контексти. Україна в індикаторах сталого розвитку, 2011–2012 // Ін-т приклад. систем. аналізу. – К., 2012. – 231 с.

3. Білорус О. Г. Глобальна перспектива і сталий розвиток: (Системні маркетинг. досл.) / О.Г. Білорус, Ю.М. Мацейко. – К. : МАУП, 2005. – 492 с.

4. Буркинський Б.В. «Зелена» економіка крізь призму трансформаційних зрушень в Україні / Б.В. Буркинський, Т.П. Галушкіна, В.Є. Реутов. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України. – Саки: ПП «Підприємство Фенікс», 2011. – 348 с.

5. Герасимчук З. В. Стимулювання сталого розвитку регіону: теорія, методологія, практика : монографія / З. В. Герасимчук, В. Г. Поліщук. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. – 516 с.

6. Гринів Л. С. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії : монографія / Л. С. Гринів. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2001. – 240 с.

7. Куценко В.І. Сталий розвиток: стратегія і тактика формування через призму соціогуманітарної сфери / В.І. Куценко – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2012. – 167 с.

8. Лісовський С.А. Основи сталого (збалансованого) економічного, соціального, екологічного розвитку. – Житомир, 2007. – 108 с.
9. Національна парадигма сталого розвитку України / За заг. ред. Б.Є. Патона. – К. : Держ. установа “Ін-т економіки природокористування та сталого розв. Нац. акад. наук України”, 2012. – 71 с.
10. Оцінка виконання стану підсумкових документів Всесвітнього саміту зі сталого розвитку (Йоханнесбург, 2002) в Україні / За ред. Л.Г. Руденка. – К. : Академперіодика, 2004. – 208 с.
11. Потапенко В.Г. Стратегічні пріоритети безпечного розвитку України на засадах «зеленої економіки» : монографія / В.Г. Потапенко ; [за наук. ред. д.е.н., проф. Є. В. Хлобистова]. – К. : НІСД, 2012. – 360 с.
12. Програма дій «Порядок денний на ХХІ століття» : пер. з англ. – К. : Інтелсфера, 2000. – 360 с.
13. Сталий розвиток: світоглядна ідеологія майбутнього / Хвесик М. А. та ін. ; за ред. акад. НААН України М.А. Хвесика. – К. : ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2012. – 465 с.
14. Стан виконання в Україні положень «Порядку денного на ХХІ століття» / За ред. Л.Г. Руденка. – К. : Академперіодика, 2014. – 359 с.
15. Україна: основні тенденції взаємодії суспільства і природи у ХХ ст. (географічний аспект) / Під. ред. Л.Г. Руденка. – К. : Академперіодика, 2005. – 320 с.
16. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / А.С. Філіпенко, В.С. Будкін, А.С. Гальчинський та ін. – К. : Либідь, 2002. – 470 с.

References

1. Alymov, O.M. et. al. (2014), *Potensial staloho rozvytku Ukrainy na shliakhu realizatsii intehratsiinoho vyboru derzhavy* [The Potential of Sustainable Development of Ukraine on the Way to Implement the Integration Choice of the State], DU “Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку НАН України”, Kyiv, Ukraine, 518 p.
2. In-t pryklad. system. analizu (2012), *Analiz staloho rozvytku: hlobalnyi i rehionalnyi konteksty. Ukraina v indyikatorakh staloho rozvytku, 2011-2012* [Analysis of sustainable development: global and regional contexts. Ukraine in the indicators of sustainable development, 2011-2012], Kyiv, Ukraine, 231 p.
3. Bilorus, O.H. and Matseiko, Yu.M. (2005), *Hlobalna perspektyva i stalyy rozvytok: (Systemni marketol. dosl.)* [Global perspective and sustainable development: (system marketing research)], MAUP, Kyiv, Ukraine, 492 p.
4. Burkynskiy, B.V., Halushkina, T.P. and Reutov, V.Ye. (2011), “Zelena” ekonomika kriz pryзму transformatsiinykh zrushen v Ukraini [“Green” economy through the prism of transformational shifts in Ukraine], IPREED NAN Ukrainy, PP “Pidpriemstvo Fieniks”, Odesa, Saky, Ukraine, 348 p.
5. Herasymchuk, Z.V. and Polishchuk, V.H. (2011), *Stymuliuvannia staloho rozvytku rehionu: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Stimulation of sustainable development of the region: theory, methodology, practice], monograph, RVV LNTU, Lutsk, Ukraine, 516 p.
6. Hryniv, L.S. (2001), *Ekolohichno zbalansovana ekonomika: problemy teorii* [Ecologically balanced economy: problems of theory], monograph, LNU im. I.Franka, Lviv, Ukraine, 240 p.
7. Kutsenko, V.I. (2012), *Stalyy rozvytok: stratehiia i taktyka formuvannia cherez pryзму sotsiohumanitarnoi sfery* [Sustainable development: strategy and tactics of formation through the prism of social and humanitarian sphere], DU IEPSSR NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 167 p.
8. Lisovskyi, S.A. (2007), *Osnovy staloho (zbalansovanoho) ekonomichnoho, sotsialnoho, ekolohichnoho rozvytku* [Fundamentals of sustainable (balanced) economic, social and environmental development], Zhytomyr, Ukraine, 108 p.
9. Paton, B.Ye. (ed.) (2012), *Natsionalna paradyhma staloho rozvytku Ukrainy* [National sustainable development paradigm of Ukraine], Derzh. ustanova “Ін-т економіки природокористування та сталого розв. Nats. akad. nauk Ukrainy”, Kyiv, Ukraine, 71 p.
10. Rudenko, L.H. (ed.) (2004), *Otsinka vykonannia stanu pidsumkovykh dokumentiv Vsesvitnoho samitu zi staloho rozvytku (Johannesburg, 2002) v Ukraini* [The evaluation of the implementation of the outcomes of the world summit on sustainable development (Johannesburg, 2002) in Ukraine], Akademperiodyka, Kyiv, Ukraine, 208 p.
11. Potapenko, V.H. (2012), *Stratehichni priorytety bezpechnoho rozvytku Ukrainy na zasadakh “zelenoi ekonomiky”* [Strategic priorities the safe development of Ukraine on the principles of “green economy”], monograph, NISD, Kyiv, Ukraine, 360 p.
12. *Prohrama dii “Poriodok dennyyi na XXI stolittia”* [Program of Action “Agenda for the 21st Century”] (2000), Translated from English, Intelsfera, Kyiv, Ukraine, 360 p.
13. Khvesyuk, M.A. et al. (2012), *Stalyy rozvytok: svitohliadna ideolohiia maibutnoho* [Sustainable development ideology of the future], DU “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України”, Kyiv, Ukraine, 465 p.

14. Rudenko, L.H. (ed.) (2014), *Stan vykonannia v Ukraini polozhen "Poriadku dennoho na XXI stolittia"* [Status of implementation in Ukraine of provisions of "Agenda for XXI century"], Akadempriodyka, Kyiv, Ukraine, 359 p.

15. Rudenko, L.H. (ed.) (2005), *Ukraina: osnovni tendentsii vzaiemodii suspilstva i pryrody u XX st. (heohrafichni aspekt)* [Ukraine: main trends of interaction between society and nature in the 21 century (geographical aspect)], Akadempriodyka, Kyiv, Ukraine, 320 p.

16. Filipenko, A.S., Budkin, V.S., Halchynskiy, A.S. et al. (2002), *Ukraina i svitove hospodarstvo: vzaiemodii na mezhi tysiacholit* [Ukraine and world economy: the interaction on the verge of millennia], Lybid, Kyiv, Ukraine, 470 p.

Стельмашук А.М., Стельмашук Ю.А. СТАЛИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ОСНОВІ ОПТИМАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУСПІЛЬСТВА І ПРИРОДИ

Мета. Дослідження основ виникнення і процесу удосконалення концепції сталого розвитку України.

Методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою є положення економічної теорії, природоохоронної діяльності, екології, соціології та інших наук, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених. У процесі дослідження використано загальнонаукові і спеціальні методи та методичні підходи, зокрема: методи: аналізу і синтезу – при обґрунтуванні сутності поняття «сталий розвиток»; метод системного аналізу – для деталізації об'єкта і предмету дослідження; метод причинно-наслідкового аналізу – при дослідженні ролі і місця людини в природі і її впливу в системі сталого розвитку; монографічний метод – для узагальнення результатів дослідження.

Результати. Обґрунтовано сутність поняття «сталий розвиток». Визначено об'єктивну необхідність розробки і охарактеризовано структуру концепції сталого розвитку. Доведено, що в центрі сталого розвитку стоїть людина, з її потребами, метою суспільної діяльності, і вона ж є основним фактором досягнення мети. Відзначено роль і місце людини в системі сталого розвитку.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід до вивчення основ виникнення і процесу удосконалення, сталого розвитку України, його оцінки і контролю.

Практична цінність. Отримані результати дослідження направлені на забезпечення збалансованого розвитку природно-економічного потенціалу суб'єктів національної економіки. Вони можуть бути використані в організаційно-плановій діяльності суб'єктів національної, а також регіональної економіки, зокрема розвитку територіальних громад і сприятимуть досягненню їх спроможності.

Ключові слова: суб'єкти національної і регіональної економіки, природно-економічні ресурси, людська діяльність, збалансованість, цілі, індикатори, сталий розвиток.

Stelmashchuk A.M., Stelmashchuk Yu.A. SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY ON THE BASIS OF OPTIMAL INTERACTION BETWEEN SOCIETY AND NATURE

Purpose. The aim of the article is to study the basis for the emergence and improvement of the concept of sustainable development of Ukraine.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis is the provisions of economic theory, environmental protection, ecology, sociology and other sciences, scientific works of domestic and foreign scientists. In the process of research, general scientific and special methods and methodical approaches are used, in particular: methods: analysis and synthesis – in substantiating the essence of the concept of "sustainable development"; method of system analysis – for detail of the object and subject of research; the method of causal analysis – in the study of the role and place of man in nature and its impact in the system of sustainable development; monographic method – to summarize the results of the study.

Findings. The essence of the concept of "sustainable development" is substantiated. The objective necessity of development is determined and the structure of the concept of sustainable development is characterized. It is proved that the person is in the center of sustainable development, with his needs, the purpose of social activity, and it is also the main factor in achieving the goal. The role and place of a person in the system of sustainable development are determined.

Originality. The complex approach to the study of the bases of origin and process of improvement, sustainable development of Ukraine, its evaluation and control is used.

Practical value. The obtained results of the research are aimed at ensuring balanced development of the natural and economic potential of the subjects of the national economy. They can be used in organizational and planning activities of the subjects of the national, as well as regional economics, in particular the development of territorial communities and will contribute to the achievement of their capabilities.

Key words: subjects of national and regional economy, natural and economic resources, human activity, balance, goals, indicators, sustainable development.

Стельмашук А.М., Стельмашук Ю.А. УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ НА ОСНОВЕ ОПТИМАЛЬНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОБЩЕСТВА И ПРИРОДЫ

Цель. Исследование основ возникновения и процесса совершенствования концепции устойчивого развития Украины.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой являются положения экономической теории, природоохранной деятельности, экологии, социологии и других наук, научные труды отечественных и зарубежных ученых. В процессе исследования использованы общенаучные и специальные методы и методические подходы, в частности: методы: анализа и синтеза – при обосновании сущности понятия «устойчивое развитие»; метод системного анализа – для детализации объекта и предмета исследования; метод

причинно-следственного анализа – при исследовании роли и места человека в природе и ее влияния в системе устойчивого развития; монографический метод – для обобщения результатов исследования.

Результаты. Обоснована сущность понятия «устойчивое развитие». Определена объективная необходимость разработки и охарактеризована структура концепции устойчивого развития. Доказано, что в центре устойчивого развития стоит человек, с его потребностями, целью общественной деятельности, и она же является основным фактором достижения цели. Отмечена роль и место человека в системе устойчивого развития.

Научная новизна. Использован комплексный подход к изучению основ возникновения и процесса усовершенствования, устойчивого развития Украины, его оценки и контроля.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования направлены на обеспечение сбалансированного развития природно-экономического потенциала субъектов национальной экономики. Они могут быть использованы в организационно-плановой деятельности субъектов национальной, а также региональной экономики, в частности развития территориальных общин и способствовать достижению их способности.

Ключевые слова: субъекты национальной и региональной экономики, природно-экономические ресурсы, человеческая деятельность, сбалансированность, цели, индикаторы, устойчивое развитие.